

NYA ARGUS

FYRTIOFJÄRDE ARGÅNGEN

Nr 21

Helsingfors 16. 12. 1951

REDAKTION:

Ansvarig huvudredaktör Bertel Kihlman

Redaktionssekreterare Jan-Magnus Jansson

P. O. Barck, I. Hustich, Nils Meinander, Eric Olsoni, Thomas Warburton, G. H. v. Wright, Henrik Zilliacus
Manuskript till Jan-Magnus Jansson, Idrottsgatan 4 A 20, tel. 42 807, eller Nordiska Antikvariska Bokhandeln, Fabiansgatan 17, tel. 26 352
Redaktionens ombud i Sverige: Olof Lagercrantz, J. O. Wallinsv. 3, Stockholm; P. E. Wahlund, Uppsala
Annons- och prenumerationsombud: Fru Lisi Söderberg, Tel. 91 720 (kl. 9—12)

PRENUMERATIONS- och ANNONSKONTOR:

J. Simelii Arvingars Boktryckeri Ab, Nylandsgatan 9, tel. 33 137. — *Prenumerationspris*: 1/1 år 750:—, 1/2 år 400:—; utomlands 1/1 år 950:—, 1/2 år 500:—. — *Annonser*: 1/1 sida 15.000:—, 1/2 sida 8.000:—, 1/4 sida 5.000:—. —
Postgiro 10207

OM FRISINNE OCH "TREDJE STÅNDPUNKTEN"

Den svenska diskussionen om »den tredje ståndpunkten» eller medelvågen i det kalla kriget mellan stormaktsblocken har då och då gett eko också hos oss. I Nya Argus nr 14, 1951 berördes den av P. O. Barck, och i Garms julnummer har Ejrik Hornborg på nytt tagit upp den till behandling. De båda artiklarna representerar i stort sett motsatta synpunkter; Barck är förståelsefull gentemot »den tredje ståndpunkten», medan Hornborg betraktar den som en illusion. Fenomenet är intressant, eftersom det inte råder något tvivel om att de båda författarna representerar samma humanistiska inställning, kanske med en reservation för temperaments- och nyansskillnader. Det visar den liberala humanismens dilemma, att två opinionsbildare, som utan att vara knutna vid några speciella politiska intressen försöker bedöma den aktuella situationen, kommer till motsatta resultat i en sådan fråga.

Det är inte min avsikt att diskutera de båda artiklarnas innehåll; jag hänvisar läsaren till de tidskrifter, där artiklarna ingår. Själva frågan är dock värd ytterligare studium. Det är knappast någon överdrift att säga, att den ständigt och jämt för varje tänkande person dyker upp som ett plågsamt problem. Så mycket kan man genast konstatera, att själva termen »tredje ståndpunkten» är misslyckad. Såsom Hornborg alldeles riktigt säger, är en tredje ståndpunkt möjlig endast inom den västerländska kulturkretsen, däremot inte i de kommunistiska och folkdemokratiska länderna. Den är alltså inte — om man

håller sig på ett rent ideologiskt plan — en ståndpunkt, som svävar fritt i luften mellan kommunismen och den liberala demokratin, utan den är en ståndpunkt inom den senare, t.o.m. om alla dess anhängare inte förefaller klart medvetna om det. Eftersom den liberala, västerländska samhällsformen tillåter och t.o.m. förutsätter tillvaron av olika opinioner, så är det helt naturligt att det inom dess krets inte finns bara en och två och tre, utan dussintals olika meningar om de stora dagsfrågorna. Diskussionen om »tredje ståndpunkten» är alltså en intern västerländsk diskussion, där kommunismen blott spelar rollen av en uppmärksam lyssnare.

Även om själva termen »tredje ståndpunkt» är orimlig, kan emellertid den tendens som döljer sig bakom den trots allt vara förnuftig. Ejrik Hornborg för sin del har inte någon hög uppfattning om de människor, som grupperar sig kring denna ståndpunkt: de är enligt hans mening blåögt godtrogna, benägna för självbedrägeri eller »redo att på förhand sträcka vapen och underkasta sig vad som helst». Självfallet finns det en viss procent sådana personer i de svårdefinierbara grupp som Hornborg behandlar; samma människotyper är väl kända från tiden för Hitlers expansion och andra världskrigets utbrott. Men jag tror att man har rätt att påstå, att många av de människor som protesterar mot utvecklingen av de internationella relationerna är drivna av andra motiv. Vi måste betänka, att opinionsbildningen i utrikespolitiska frågor också

i demokratiska länder är starkt schemabunden. Okunnigheten i världspolitiska frågor är stor inte bara hos genomsnittsmedborgaren, utan också hos genomsnittsjournalisten — speciellt i de stora länderna, som har en inrotad vana att identifiera sina egna intressen med det rätta och visa en stolt likgiltighet för fakta som inte går att passa in i det önskade schemat. I en sådan atmosfär finns det stora möjligheter att fiska i grumligt vatten eller ockra på sensationslystnad, hat och chauvinism. Kampen mellan öst och väst, den ständiga spänningen mellan maktblocken och föreställningen om en oundviklig konflikt mellan dem är nu en gång för alla den enkla melodi, som alla förstår och som läsaren är van att möta i sin tidning. Om man betänker den roll fanatism, kortsynthet och okunnighet spelat i världshistoriens olyckskrönika är det långt ifrån omotiverat att mana till måttfullhet och urskillning i kritiska situationer, att motarbeta krigspsykos och missbruk av ideologiska formler i situationer, där det klart rör sig om maktpolitik, såsom i Fjärran Östern. Fattad på det sättet är en »tredje ståndpunkt» inte något förräderi mot västerländska traditioner, utan en hälsosam broms på de alltför ivriga personer, som redan lägger ut tredje världskrigets strategi. Den tredje ståndpunktens kritiker träffar snarare vissa utväxter av fredssträvandena — t.ex. endel manifestationer inom den kommunistdominerade freds rörelsen — än själva sakens kärna. Man måste f.ö. betänka, att det t.o.m. inom västmakternas statsledning finns alldeles olika åsikter om hur utrikespolitik skall bedrivas. Det vore t.ex. ganska kostligt att konfrontera general Mac Arthur eller någon amerikansk senator av ett visst snitt med den gamla folkförbundspolitikern Anthony Eden och höra dem utbyta åsikter om den rätta politiska strategin!

Det är inte utan vemod man hör det krav på allmän ideologisk åtstramning, som i samband med de båda världskriegen och de totalitära rörelsernas frammarsch har kommit till synes också i de liberala demokratierna. Det gamla frisinnat från nittonde seklet betraktade det som sin heliga rätt att ha »en annan åsikt» i nästan vilken fråga som helst. Men i en epok av organiserad propaganda sitter individens mening trångt. Var och en som yttrar en politisk åsikt på egna vägar tar risken att den fångas upp av någon propagandastab och utnyttjas av den. Att t.ex. ta parti mot rasförföljelser i Sydafrika eller Förenta Staterna, att sympatisera med de asiatiska folkens emancipation och sociala omvälvningssträvanden, att protestera mot exekutioner i Grekland eller ifrå-

gasätta klokheden i varje politisk åtgärd från Atlantblockets ledning blir lätt uppfattat som uttryck för kommunist sympatier. Att avslöja undertryckandet av oppositionen i folkdemokratierna eller vägra att förstå alla aspekter av den ryska kulturpolitiken leder å andra sidan till misstankar i motsatt riktning. Det verkliga frisinnat hotar att malas till döds mellan maktens kvarnstenar. Underligt är det därför inte, att många intellektuella — t.ex. de svenska författare, som bidrog till diskussionen om »tredje ståndpunkten» — i ett sådant läge drivs till opposition. Det hör just till den omtalade västerländska friheten, att diktare, vetenskapsmän och andra intellektuella inte behöver inskriva sig i »livets vita och röda garden», utan bevarar sin frihet att reagera blott på egna vägnar, utanför det dagspolitiska schemat. En sak för sig är naturligtvis, om deras inställning underminerar sin egen grund genom att bortförklara eller förneka den andliga frihetens värde. I de undantagsfall där det sker har man rätt att beklaga de människor som gör det.

*

Hela frågan om »tredje ståndpunkten» är emellertid ur finländsk synpunkt fullkomligt akademisk. Vi intar — som även Hornborg antyder — under alla omständigheter och oberoende av alla tycken en position, som något påminner om den förkättrade »tredje ståndpunkten». Våra egna erfarenheter från de sista decennierna saknar dock inte sitt intresse, då det gäller att bedöma det aktuella världsläget. Vår förkrigs politik har fått ny aktualitet i och med att marskalk Mannerheims memoarer har gett dokumentär belysning åt det spel, som försiggick kring Finland 1938—39. Det är uppskakande att efteråt läsa om den behandling regeringen lät de ryska förslagen våren 1939 undergå, då den vägrade att på allvar diskutera Sovjetunionens begäran att få arrendera Hogland och de övriga utöarna i Finska viken mot kompensation i Östkarelen med den motiveringen, att man inte kunde utmana allmänna opinionen. Ännu mera uppseendeväckande är det att intränga i detaljerna i relationerna mellan Mannerheim och regeringen. Det framgår att marskalken erbjöd sig att ställa sin auktoritet till förfogande för en vänskaplig uppgörelse med Ryssland och t.o.m. föreslog att Finland spontant skulle justera gränsen på Karelska näset, så att landet skulle ha ryggen fri inför det annalkande världskriget. Också Mannerheims anbud avvisades blankt av regeringen. Till saken hör att hela frågan hölls inom en trång »inre krets» av politiker, ett missbruk som ju fortsatte

praktiskt taget fram till katastroferna 1944. Man kan inte låta bli att reflektera över den position den man måste ha haft, som var ledare för försvaret och fick ett så lamt stöd av vår diplomati. Regeringens hållning dikterades otvivelaktigt av en mängd orsaker, som då föreföll betydelsefulla: rättssynpunkter, neutralitetshänsyn, rädsla för Tysklands reaktion o.s.v. Därtill kom kanske den allmänna skräck för eftergifter, som Tjeckoslovakiens öde hade spritt i Europa. Den djupaste grunden till våra politikernas ställningstagande låg väl dock i den ensidiga, vanemässiga opinionsbildning beträffande Sovjet och dess avsikter, som hade florerat under hela mellankrigstiden. Att betrakta Sovjet som en »quantité négligeable», att förringa femårsplanernas betydelse, att underhålla dogmen om »arvfienden» och stämpla avvikande meningsyttringar som mindre fosterländska var alltför vanligt i Finland under åren före kriget. En sådan opinionsbildning var en bumerang, som slutligen vände sig mot oss själva. Då vinterkriget genom en ofantlig ansträngning av armén och folket och motståndarens relativa moderation slutade utan vårt lands fullständiga undergång är vi helt naturligt benägna att se mindre strängt på de försummelse i fråga om våra ryska förbindelser som gjordes under 1930-talet. Men om det är felaktigt att anlägga en alltför efterklok syn på historiska förhållanden, så är det också orätt att låta sig förledas av den mänskliga tendensen att i efterhand betrakta en dödlig fara som ett spännande äventyr. I det avseendet ger Mannerheims avslöjanden stoff till många reflexioner.

Efter vapenstilleståndet 1944, som vände upp och ned på de gamla föreställningarna, har en stämning av letargisk idyll, som frapperar utländska besökare, brett ut sig över landet. Vi har vant oss vid en paradoxal ställning som en fredens oas, och t.o.m. en nyans av självförnöjdhet har smugit sig in i detta känsloläge. Att Finland har sin förtjänst i de relativt goda förhållandena efter 1944 kan inte förnekas; optimism, seghet och det visserligen ganska passiva stöd den allmänna opinionen gett åt de män, som 1944 åtog sig att reda upp den förtvivlade situationen, är plus i vår balans. Men en avgörande roll spelar den moderation som vår fördragspartner visat och som — handen på hjärtat — ganska få medborgare trodde på hösten 1944. Vi måste betänka vad det betytt för Finland att landet inte blev ockuperat; att skadeståndsklausulerna inte tockades för hårt, utan att tvärtom tillmötesgående visats på den punkten; att Sovjet inte insisterade på en fullkomlig

»utrensning»; att ryssarna 1948 lät Finlands önsknigar bli bestämmande för den ömsesidiga biståndspakten. Detta är första rangens fakta, gentemot vilka förlöpningar och svartmålnigar i den ryska pressen spelar en mindre roll. Vi skulle göra orätt om vi i denna moderation endast såg ett uttryck för storpolitiska kalkyler; ingenting har ännu gett oss anledning att anta, att den inte till stor del dikteras av en verklig önskan att få till stånd bättre förhållanden mellan de två forna motståndarna. I varje fall kan det inte bortresoneras att denna politik, om den får fortsätta, representerar ett värde på lång sikt. Det är uppenbart att Sovjet oberoende av politiska konjunkture förblir en av de dominerande makterna på jorden. Redan den industrialisering, som har skett inom ramen för femårsplanerna från 1928 framåt, borgar för den saken. Det Ryssland, från vilket vi skildes 1917, var en politiskt och ekonomiskt efterbliven agrarstat, som från 1800-talets mitt framåt alltmera hade sackat efter det högt industrialiserade, moderna Västeuropa — med det oundvikliga nederlaget i första världskriget som följd. Den moderna Sovjetunionen är ett tekniskt framskridet land, vars jordbruk enligt fackmän hör till de mest rationaliserade i världen och vars industri intar en hög rangställning. Dessa prestationer gör det tänkbart att många människor i Sovjet betraktar de mänskliga offer och inskränkningar i de traditionella medborgerliga friheterna, som varit utmärkande för deras tillvaro, såsom ett nödvändigt pris för den ofantliga expansionen. Under alla omständigheter kan Sovjetunionen spela en roll i stormakternas lag, som är en alldeles annan än de forna Rysslands. Dess dominerande plats i Finlands utrikespolitik är därför — t.o.m. bortsett från de förpliktelser fördragen pålägger oss — naturligt given.

Dessa fakta är i viss mening självklara och behöver inte stödet av något patos för att inhamras i vårt eget medvetande. Det vore givetvis naivt att i dem se ett generellt bevis på värdet av att stater med olika ideologi samarbetar; det är en stor skillnad mellan en småstat, vars blotta vapenlöshet gör den ofarlig för Sovjetunionen, och en stormaktsgrupp, som på ett dussin punkter befinner sig i direkt maktpolitisk konflikt med Sovjet och dess bundsförvanter. Inte heller kan man ställa några säkra prognoser om Finlands kommande öden. Men man kan ändå inte låta bli att ibland frapperas av de paralleller, som existerar mellan vår syn på Sovjet före 1944 och den uppfattning, som nu råder i stora delar av Västerlandet. Man möter samma generaliserande opi-

nionsbildning, samma flinka bedömning av Sovjets förhållanden, samma användning av patos och ideologiska slagord, som givetvis inte saknar mening — ty Västerlandets statsskick är ett värde som tål försvaras — men samtidigt skymmer blicken för realiteter och hindrar statsmännen att se klart och handla efter egen övertygelse. I det avseendet ger ett studium av våra egna, mångskiftande erfarenheter från åren 1938—1944 ett icke föraktligt material för politiska lärdomar.

J. M. J-n.

NYA ARGUS

Nr 19

HELSINGFORS DEN 16 NOVEMBER 1956

1956

Pablo Picasso: Guernica

INNEHÅLL

JAN-MAGNUS JANSSON: Moral och politik	Teater Ådittömät
CHRISTER KIHLMAN: Till de förgjorda i Ungern	Delaware Pienet ketut Klöverdam
ERIK KRUSKOPF: Om form och innehåll i nutida konst	Från läsekreten
VIVECA HOLLMERUS: De lagerkröna	Tidningsägare och pressfrihet Randsannmärkingar till en recension
SIMON PARMET: Sibeliانا	I bokmarginalen Krigsminnen
H. Den nya versionen av Karl Ekman's sibeliusbografi	Från syffillet Gyckel med läsarna

Lösnummer mk 75:—, i Sverige kr. 1:50

Krossandet av den ungerska revolten 1956 kommenterade Jan-Magnus Janssons Nya Argus bland annat genom att återge Picassos »Guernica» som omslagsbild — en parallell till det spanska inbördeskriget 20 år tidigare.